

МУХТАР АЗАЛЫ

№76
(2142)
Сенбі
26 тамыз
2023 жыл

Газет
2003 жылдың
5 қаңтарынан
шығады

Аймақтық
ақпараттық-
танымдық
басылым

ҚЫЗЫЛОРДА ОБЛЫСЫНА ТАРАЙТЫН ГАЗЕТ

ӘКІМНІҢ ЖҰМЫСЫ ОҢ БАҒАЛАНДЫ

Аудан әкімдігінің мәжіліс залында аудандық мәслихаттың кезекті 5 сессиясы шақырылды. Сессияға аудан әкімі Оразбаев Мұхтар Әуесұлы, қоғам қайраткері, Қызылорда облысының құрметті азаматы Имандосов Самұрат Жұманұлы, облыстық мәслихаттың депутаты Имандосов Нұрлан Самұратұлы, аудан прокуроры Дарын Әбіш Елтайұлы, аудандық ардагерлер кеңесінің төрағасы Бекбанов Оразғали Достанұлы, аудандық қоғамдық кеңестің төрағасы Бөрікұлақов Талайлы Әмитжанұлы, облыстық бағыныстағы басқарма басшылары, қоғамдық ұйым жетекшілері, теміржол мекемелерінің басшылары, қала, кент, ауылдық округ әкімдері және дербес бөлім басшылары қатысты.

Сессияға аудандық мәслихаттың төрағасы Әліш Ғазиз Әлмәмбетұлы төрағалық етті.

пайызға орындалды. Саланың басым бөлігін құрайтын өңдеу өнеркәсібінің көлемі 9,9 млрд. теңге болып, нақты көлем индексі 100,1 пайызды құрады. Ауыл шаруашылығы өнімінің жалпы көлемі 5,7 млрд. теңгені құрап, өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда 2 пайызға артық орындалды. Жыл басынан 3 326

мәслихаттың депутаттарымен бірлесіп жасаған жұмыстардың нәтижесі, - деді аудан басшысы.

Аудан әкімінің хабарламасынан соң аудандық мәслихаттың депутаты Сарабеков Әділбек Сербайұлы сөз сөйлеп, ауданда құрылыс саласы қарқын алып, әрбір құрылыс нысандарын аудан әкімінің өзі аралап, олардың сапасына мән беруде екенін атап айтты. Одан соң депутаттарды атқарушы органдармен бірлесіп жұмыс жасауға шақырып, аудан әкімінің есебіне халық қалаулыларының атынан жақсы деген баға берді.

Аудандық қоғамдық кеңестің төрағасы Бөрікұлақов Талайлы Әмитжанұлы аудан әкімінің есебі аудандық қоғамдық кеңес отырысында да тыңдалып, кеңес мүшелері тарапынан жақсы баға берілгенін, алдағы уақытта ауданға инвестиция тарту жұмыстарын күшейту керектігін айтты.

Күн тәртібіндегі екінші мәселе «2023-2025 жылдарға арналған аудандық бюджет туралы» Қазалы аудандық мәслихатының 2022 жылғы 21 желтоқсандағы №326 шешіміне өзгерістер енгізу туралы хабарлама жасаған аудандық экономика және қаржы бөлімінің басшысы Әбиев Әліби Берікұлы облыстық бюджет қаржысы есебінен аудан бюджетіне 403 200,2 мың теңге нысана-лы трансферттер бөлініп, 2023 жылы тамыз айына бюджеттік бағдарлама әкімшілерінен үнемделген қаржылардың барлығы 59029,6 мың теңге және аудандық бюджеттің өз кірістері 70 000,0 мың теңгеге ұлғайтылып, барлығы 129 029,6 мың теңгені түрлі бағдарлама әкімшілеріне бағыттауға ұсынылғанын депутаттар назарына жеткізді.

Аудандық мәслихаттың төрағасы Әліш Ғазиз Әлмәмбетұлы «Шәкен» ауылдық клубына музыкалық аппаратура сатып алуға 1500,0 мың теңге бөлу, аудандық мәслихаттың депутаты Сарабеков Әділбек Сербайұлы Әйтеке би кентіндегі «Достық» көшесі бойындағы 250 орындық мектеп құрылысы алаңында орналасқан жер учаскесімен тұрғын үйдің мемлекет мұқтажы үшін жер учаскесін алып қоюға байланысты аудандық тұрғын үй коммуналдық шаруашылығы, жолаушылар көлігі және автомобиль жолдары бөліміне 12995,0 мың теңге бөлу, аудандық мәслихаттың депутаты Орынбаев Арғын Қайырбайұлы аудандық қоғамдық даму бөліміне телеарналар арқылы ақпараттандыру қызметіне (қоғам ТВ) 3000,0 мың теңге бөлу, Табынбаев Есет Жұмабекұлы Қазалы қаласындағы «Шағала» лагеріне жөндеу жұмыстарын жүргізуге облыстық бюджеттен қаржы көздерін қарастыру қажеттігін, аудандық мәдениет орталығының теңгеріміндегі «Жеңіс» саябағын Әйтеке би кенті әкімінің аппаратының теңгеріміне беріп, саябақты күтіп ұстауға қаралған 7 бірлік (бағбан) жұмысшы штаттарын Әйтеке би кенті әкімінің аппаратына ауыстыруды және аудандық мәдениет және спорт бөліміне Қазалы ауданының 95-жылдығына арналған «Қазалының қазынасы» атты аймақтық ақындар айтысын өткізуге 4600,0 мың теңге, «Қазалының қазынасы: тарих және тағылым» атты альбом-кітап басылымын шығаруға 3995,0 мың теңге, жаңадан пайдалануға берілетін 600 орындық мәдениет Үйінің сахнасын жасатуға 5000,0 мың теңге, барлығы 13595,0 мың теңге бөлуді ұсынды.

Жоғарыда айтылған ұсыныстарды аудан әкімі Мұхтар Оразбаев қолдайтынын білдірді.

Сессия соңында күн тәртібіндегі 5 мәселе бойынша депутаттардың дауысқа салу қорытындысымен шешімдер қабылданды.

Сессия алдында аудандық мәслихаттың тұрақты комиссияларының бірлескен отырысы өткізіліп, сессияға ұсынылған мәселелер жан-жақты талқыланды.

Қазалы аудандық мәслихатының аппараты

Сессияның күн тәртібінде 5 мәселе қаралды. Алдымен күн тәртібіндегі «Қазалы ауданы әкімінің өзіне жүктелген функциялар мен міндеттерін орындауы жөніндегі есебі» тыңдалып, аудан әкімі Мұхтар Әуесұлы хабарлама жасады.

-Өздеріңізге белгілі, 2023 жылы аудан бюджеті 11,5 млрд. теңгеге бекітілді. Есепті кезеңде нақтыланған бюджет көлемі 13,1 млрд. теңгеге жетті. Оның ішінде 2,3 млрд. теңге өз кірісіміз болса, қалған 10,8 млрд. теңге субвенция, трансферттер және кредит-терарқылы түскен кіріс. Өнеркәсіп өнімінің көлемі 11,1 млрд. теңгені құрап, өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда 100,3

тонна ет, 8 748 тонна сүт және 804 мың дана жұмыртқа өндірілді.

Өздеріңіз білетіндей, биыл жыл санап қарқын алып келе жатқан Қызылорда облысының құрылғанына – 85 жыл болса, қасиетті Қазалы ауданының құрылғанына – 95 жыл толып отыр. Даталы мереке аясында ауданда түрлі іс-шаралар ұйымдастырылып, бірқатар әлеуметтік нысандар пайдалануға берілетін болады. Сонымен қатар, тағылымы мен тәрбиелік маңызы зор, рухани-мәдени, спорттық бағыттағы түрлі жиындар, жарыстарды өткізу жоспарда бар. Ауданымыздың барлық саласында да алға жылжу байқалуда. Мұның барлығы аудандық

АУДАН ӘКІМІ АУЫЛ ТҰРҒЫНДАРЫНЫҢ ҰСЫНЫС-ПІКІРЛЕРІН ТЫҢДАДЫ

Аудан әкімі Мұхтар Оразбаев «Аранды» ауылдық округінің орталығы – Қожабақы ауылының тұрғындарымен кездесті. Кездесуде аудан басшысы тұрғындарды ауданның тыныс-тіршілігімен таныстырып, алдағы атқарылатын жұмыстарға тоқталып өтті. Өзге де ауылдардағы құрылыс жұмыстарының барысын тілге тиек етті. Одан соң ауыл тұрғындары жол салу мен «Қарлаң» көпірінің алдына тас төсеу жөнінде ұсыныс білдірді.

Аудан басшысы ұсыныстар алдағы уақытта шешімін табатынын айтты.

Жиын соңында ауыл ақсақалы батасын беріп, аудан басшысы ауыл тұрғындарымен жеке кездесу өткізді.

Аудан әкімі Мұхтар

Оразбаевтың тұрғындармен кездесуі «Бозкөл» ауылдық округінде жалғасын тапты. Мектеп ауласында өткен кездесуде аудан әкімі тұрғындарды ауданда және өзге ауылдарда атқарылып жатқан құрылыс жұмыстарымен таныстырды. Қазіргі таңда бастау алған «Ауыл аманаты» атты кәсіпкерлік жобасы жөнінде де айтып өтті. Алдағы уақытта осы кәсіпкерлік жобасымен кәсіп бастауға шақырды. Одан соң тұрғындардың көкейінде жүрген сұрақтарға жауап берді. Округте салынып жатқан құны 383 млн. теңгені құрайтын амбулатория құрылысын да тілге тиек етті.

Жиыннан соң Мұхтар Әуесұлы ауылдағы мектептің жаңа оқу жылына дайындығын тексерді.

Аудан әкімі Мұхтар Оразбаевтың тұрғындармен кезекті кездесуі «Қызылқұм» ауылдық округінің орталығы – «Кәукей» ауылында өтті. Аудан басшысы жаңадан салынып жатқан 100 орындық ауылдық клуб пен медициналық амбулаторияға ат басын бұрып, құрылыс жұмыстарымен танысты. Одан соң ауыл тұрғындарымен жүздесіп, ой-пікірлерімен бөлісті. Аудандағы атқарылып жатқан жұмыстарға тоқталып өтті. Ауданның 95 жылдығына орай ауылдық клуб пен амбулаторияның құрылысын аяқтап, күз айларында қолданысқа беруді жоспарлап отырғанын айтты.

Жиын соңында аудандық қоғамдық кеңестің төрағасы Талайлы Бөріқұлақов сөз

сөйлеп, ауыл тұрғындарын ауызбіршілікке шақырды.

Аудан әкімінің тұрғындармен кездесуі «Тасарық» ауылдық округінде өтті. Аудан басшысы алдымен ауылда салынып жатқан саябақты аралап көрді. Содан соң ауыл тұрғындарымен жүздесті.

Ауылдық клубтың ауласында өткен жиында тұрғындар ауылға жол салу және жедел жәрдем көлігінің қажет екендігін айтты.

Аудан басшысы сұрақтарға жауап беріп, алдағы уақытта шешімі табылатынын тілге тиек етті.

Кездесу соңында ауыл ақсақалы бата беріп, алдағы жұмыстарға сәттілік тіледі.

Ұлпан ІБІРАШ,
«Тұран-Қазалы»

● Маманның кеңесі

БОТУЛИЗМ АУРУЫНЫҢ АЛДЫН АЛУ

Ботулизм-ботутоксиндерімен ластанған тағамдарды пайдаланғаннан болатын және жүйке жүйесінің ауыр зақымдалуымен сипатталатын тамақтан улану. Ботулизм қоздырғыштарының тұрақты ортасы-саңырауқұлақтарға, жаңа піскен жемістерге, көкөністерге, суға және тағы басқа түсетін топырақ. Ботулизм қоздырғышының көбеюінің міндетті шарты-оттегінің болмауы, ол герметикалық жабылған банкаларда, ысталған шұжықтарда, кептірілген балықтарда пайда болуы мүмкін.

Қатты консистенциялы тамақ өнімдерінде токсиндер әрбір жерлерде жиналуы мүмкін, сондықтан тамақты пайдаланған кейбір адамдар ауырып қалуы, ал бір бөлігі ауырмауы мүмкін. Консервілер

ботулизм таяқшалары өсетін жақсы орта болып табылады.

Ботулизм таяқшалары шығаратын токсин әсер ету күші бойынша барлық басқа бактериялық уыттар мен химиялық улардан артық. Ол сыртқы ортаның әсеріне төзімді және 10-15 минут қайнаған кезде ғана жойылады. Ботулизмнің инкубациялық кезеңі 6-8 сағат, бірақ 8-10 күнге дейін созылуы мүмкін. Көп жағдайда ботулизм күрт басталады. Бұлшық еттің ауруы, әлсіздік, бас айналу, бас ауруы, ауыздың құрғауы пайда болады. Бастапқы кезеңде жүрек айнуы, құсу, кейде іштің ауыруы мүмкін. Аурудың алғашқы екі күнінде көру қабілетінің бұзылуы пайда болады: көздің алдындағы перде немесе тор, көздің дірілдеуі, қабақтың түсуі, көздің қосарлануы. Дауыс

әлсірейді, жұту және тыныс алу қиынға соғады. Аурудың ауыр жағдайында тыныс алудың айқын бұзылуы пайда болады. Тыныс алудың бұзылуы және тоқтауы – ботулизмнен көз жұмудың жиі кездесетін себебі. Улануға қарсы сарысу тиімді емдеу құралы болып табылады.

Ботулизмнің негізгі алдын алу шаралары:

- саңырауқұлақтарды, етті, балықты, аскөкті консервілеуге болмайды;

- консервілеу үшін тек піскен жемістер мен көкөністерді пайдалану керек, бүлінген жемістерді консервілеуге болмайды;

- көкөніс пен жемістерді мұқият жуу керек;

- банка мен қақпақтарды зарарсыздандыру ережелерін және үйде өнімдерді термиялық өңдеу режимін қатаң сақтау қажет;

- үйдегі консервілер төмен температурада сақталуы тиіс, қақпағы көтерілген банкаларды міндетті түрде жою қажет;

- базарларда үйде дайындалып, консервіленген саңырауқұлақтар мен көкөністерді сатып алуға тыйым салынады.

Балалар ботулин уына сезімтал болғандықтан, оларға алдын-ала термиялық өңдеуден өтпеген үйде консервіленген тағамдарды беруге болмайды.

Ботулизмнің алғашқы белгілері білінген жағдайда дереу дәрігерге қаралу қажет, бұл сіздің денсаулығыңыз бен өміріңізді сақтауға мүмкіндік береді!

Г.ОРАЗ,
Қазалы аудандық санитариялық-эпидемиологиялық бақылау басқармасының жетекші маманы

ҚАЗАЛЫЛЫҚ СПОРТШЫЛАР ӘЛЕМДІК ДОДАЛАРДА БИІК ТҰҒЫРДЫ БАҒЫНДЫРДЫ

Иә, Қазалы ауданы спортшыларының қашанда бәсі жоғары. Жекелеген дарынды спортшыларымыз айды аспанға шығарып, әлемдік, халықаралық, құрылықтық додаларда жеңімпаз, жүлдегер атанып, қазалылықтардың мерейін асқақтата түсуде. Осыған орай газет тілшісі Қазалы аудандық мәдениет және спорт бөлімі меңгерушісінің орынбасары Орысбек Жәмшитовке жолығып, спорттағы жетістіктер сырын баяндап беруді сұраған еді.

-Тілші:

-Орысбек Қаниұлы Қазалы спортының даму бағытын сараптап көрсеніз?

-О.Жәмшитов:

-Алдымен бұқаралық спортты дамыту жайынан бастайын. Халық арасында салауатты өмір салтын қалыптастыруға мән берудеміз. Атап айтсақ осыған орай аудан мектептері мен колледждерде 108 іс-шара өткіздік. Оған 3145 адам қатысты. Яғни, 3 акция, 83 семинар, 14 тренинг, 8 спорттық шара ұйымдастырдық. Нәтижесінде ауданда спортпен жүйелі шұғылданушылар саны 30069-ға жетті. Бұл 38 пайызды құрады. Мұны үлкен еңбектің нәтижесі деп бағалауға болады. Ал, жыл басынан бері өткізген 44 бұқаралық іс-шараларымызға 5150 адам қатысқанын атап өткім келеді. Аудандағы 29 спорт нұсқаушысы елді мекендегі 5220 адамның дене шынықтырумен шұғылдануына ықпал етті.

-Тілші:

-Биылғы жылы аудан спортшыларының спорттағы жетістіктерін ерекше атап өтуге болады. Жарыстардан үнемі жүлдемен оралып жүргендер қатары молая түсуде. Осы жөнінде нақтырақ айтып өтсеңіз?

-О.Жәмшитов:

-Қазалы спортшыларының жетістіктерін дәл аңдапсыз. Бұл жөнінде мақтана әңгімелеуге болады. Соңғы жылдары спорттың түрлі саласынан жекелеген спортшыларымыз әлемдік, халықаралық, құрылықтық додаларда биік межелерді еңсеруде. Нақтырақ айтсам биылғы жылдың өзінде жерлестеріміз әлем чемпионатында 1 күміс, Азия құрлығы жарысында 4 алтын, 6 күміс медальды қанжығасына байлады. Халықаралық турнирлерде 3 алтын, 6 күміс, 8 қола медаль де біздің қоржынымызда.

Ал, Қазақстан Республикасының чемпионаттары мен республикалық, облыстық жарыстарда 18 алтын, 26 күміс, 31 қола медальды еншіледік.

Сөз арасында айта кетейін ауданда өткен жылы өткен «Алтын күз -2022» облыстық спартакиадасында командалық есепте 1-ші орын алғанымыз қазалылық спортшыларымыздың қарымы мен деңгейін айғақтаса керек.

-Тілші:

-Мұндай жетістікке жету спорт саласына билік тарапынан жасалған қамқорлықтың да нәтижесі болар.

-О.Жәмшитов:

-Солай деседе болар. Дегенмен қазалылық бапкерлермен жаттықтырушылардың, сала қызметкерлері мен шәкірттердің жанкешті еңбегінің, биікке көтерілуге деген ынта-ықыласының, қарым-қабілетінің нәтижесі дегеніміз жөн болар.

Иә, спортшыларымыздың кедергісіз жаттығу жасауларына, бұқаралық спортты дамытуға билік тарапынан мүмкіндіктер жасалған. Әйтеке би кентімен «Құмжиек», «Алға», «Арықбалық» ауылдық округтерінде 5 спорт кешені, Әйтеке би кентімен Қазалы қаласында екі стадион және 47 жасында спорт алаңы бар. Өткен жылдың өзінде Әйтеке би кенті, Қазалы қаласы, Байқожа елді мекені мен «Шәкен» аулында 7 спорт алаңы салынды.

2023 жылы 8 спорт алаңы жөндеуден өткізілді. (Қазалы қаласы, Жанқожа батыр, «Майдакөл», Бекарыстан би, Қ.Пірімов, Басықара, «Ақсуат», Жанкент ауылдары) «Ауыл – ел бесігі» жобасы аясында 2022 жылы Қ.Пірімов аулында, 2023 жылы Ү.Түктібаев аулында спорт кешендері салынып, пайдалануға берілді. Өткен жылы демеушілер есебінен жалпы құны 79 миллион теңгеге 2 ойын алаңы, 2 сквер, 1

-О.Жәмшитов:

-Аудандағы 2 спорт мектебі мен спорт клубында 3384 оқушы бірнеше спорт түрлерімен тұрақты жаттығады. №17 олимпиадалық резервтің балалар – жасөспірімдер мектебінде 1452 оқушы грек – рим, футбол, волейбол, дзюдо, таеквондо, грепплинг, қазақша күрес, ауыр атлетика, каратэ, гандбол түрлерімен айналысады. №18 спорт мектебіндегі 1114 оқушы спорттың грек – рим, футбол, волейбол, дзюдо, таеквондо, бокс, грепплинг, тоғыз құмалақ, қазақша күрес, панкратион түрімен жаттығады. Қазалы спорт клубының 818 оқушысы спорттың футбол, волейбол, баскетбол, дзюдо, таеквондо, қазақша күрес, жеңіл атлетика, асық ату түрін тандаған.

-Тілші:

-Орысбек Қаниұлы сөзіңіздің соңында биылғы жылы әлем, Азия чемпионаттарында жеңіс, жүлдегерлер тұғырына көтерілген қазалылық спортшылардың есімдерін атап өтсеңіз? Газет оқырмандарының да олардың есімдерінен хабардар болған жөн шығар.

-О.Жәмшитов:

-Мақтаныштарымыздың есімдерін неге мақтан етпеске. Айтайын Албания мемлекетінің Дуррес қаласында өткен ауыр атлетикадан жасөспірімдер арасындағы әлем чемпионатында Тайсия Алексеева күміс жүлдегер атанды. Тайланд мемлекетінің Бангкок қаласында өткен бокстан 22 жасқа дейінгі әйелдер арасындағы Азия чемпионатында Гүлсая Ержан алтын тұғырға көтеріліп, қазақ елінің әнұранын шырқатты. Айкүнім Русланқызымыз Астана қаласында өткен грепплингтен жасөспірімдер арасындағы Азия чемпионатында құрлықтың алтынын олжалады.

Наргиз Яхып грепплингтен кадеттер арасында Азия чемпионы атанды. Ал, Ерсұлтан Қайыржан спорттың осы түрінен кадеттер арасында Азия чемпионатының күмісіне қол жеткізді. Айда Оралбай мен Аружан Алматбаева аталған чемпионатта Қайыржанның жетістігін қайталады. Құралай Өтегенова қызымыз грепплингтен жасөспірімдер арасында Азия чемпионатының алтынына қол жеткізіп, жерлестерінің үмітін ақтады.

**Әңгімелескен,
Раушанбек СЕЙТЕНОВ**

аллея және 1 жаттығу алаңының құрылысы салынғанын атап айтқым келеді.

Сонымен қатар, құны 3 млрд 838,1 миллион теңге болатын 7 спорт кешені құрылыстарының жоба сметалық құжаттары әзірленіп, қаржыландыруға бюджеттік өтінімдері ұсынылды. Осының бәрі спортшылар мен бұқаралық спортты дамытуға жасалып отырған қамқорлықтар екенін әрбір азамат түсінуі керек.

-Тілші:

-Ауданда екі спорт мектебі бар екенін білеміз. Нақтырақ айтыңызшы мектептер шәкірттерді қандай спорт түрлеріне баулиды.

СІЗ ӨЗІҢІЗ КҮНДЕЛІКТІ ТҰТЫНАТЫН САМАУРЫН ЖАЙЛЫ НЕ БІЛЕСІЗ?

«Сарайыңды ашатын, шаршағаныңды басатын, шай болмайды ғаламда,самаурынның қара шайынан асатын»,дейді қазақ халқы. Самаурын қазақ даласына 19-шы ғасырда келгенімен, ұлтымыздың табиғатымен біте-қайнасып кеткен тұрмыстық бұйым. Тіпті самаурынды қазақтың өзінің төл бұйымы секілді көретініміз де шындық.

Самовар орыс адамы үшін отбасылық ошақтың, жайлылықтың, достық қарым-қатынастың өзіндік символы болды.

XIX ғасырда самовар Ресейде ұлттық мәдени дәстүрдің бір бөлігі ретінде шай ішудің орталық құралына айналды. Самаурын қазақтың қонақжайлылығы мен кеңпейілдігінің, берекелі дастарханы мен байлығының белгісіне айналып та үлгерген. Кейбір деректерге қарап отырсақ, қазақ байлары Ресейде 7 сом тұратын самаурынды 20 қойға айырба-стап алған көрінеді. Мұның өзі самаурынның қандай құнды бұйым болғанын көрсетсе керек. Жазушы Сәбит Мұқановтың айтуынша, Солтүстік Қазақстан өңірінде алғаш самаурынды пайдаланған белгілі бай Есенеі көрінеді. Алғашқыда самаурынды қалай қайнататынын ешкім білмеген екен. Енді қайтсін, ауыл қазағы үшін таңсық бұйым ғой.

Сөйтіп, Есенеі бай көрші ауылдан бір орысты алдырыпты. Орыс самаурынды қалай қайнатуды үйретіп, ақысына Есенеіден бір жылқы алыпты. Шығыс Қазақстан облыстық сәулет-этнографиялық және табиғи-ландшафтық музей-қорығы жәдігерлерінің ішінде самаурынның өзі үлкен бір коллекция. Музейдің орыс этнографиясы бөлімінің кіші ғылыми қызметкері Р.Нечаевтың айтуынша, мұнда самаурынға қатысты 155 жәдігер бар екен. Оның 131-і самаурынның өзі, біреуі бульотка, жетеуі самаурынның тетігі, 13-і самаурынның астына қоятын табак. Бұл жәдігерлер 1970 жылдардан бастап жинала бастаған. Кейбірін музейдің өзі сатып алса, кейбіреулерін тұрғындар сыйға тартыпты.

Өкінішке қарай, музей қорында сақталған самаурындардың көпшілігі ескі жарамсыз. Бірінің су ағатын шүмегі, бірінің ұстайтын құлағы жоқ. Кейбіреулерінің бүйірі шытынаған, майысқан дегендей. Бұл нені білдіреді?

-Бұл – самаурынның отбасылық құндылық болғанын

көрсетсе керек. Самаурындар ұрпақтан-ұрпаққа мұра болып қалып отырған. Бұларды қалпына келтіру реставраторлардан ұзақ әрі қиын жұмысты талап етеді, – дейді Роман Нечаев. Музей қызметкері Роман Нечаев самаурынның шығу тарихын терең зерттеп жүрген ғалым. Айтуынша, самаурынға ұқсайтын бұйымдар осыдан бірнеше ғасыр бұрын біраз жерлерден табылған. Италиядағы Помпей қаласы маңында жүргізілген қазба жұмыстары кезінде самаурынға ұқсайтын, ортасында цилиндрі бар қола ыдыс табылыпты. Әрине, бұл ыдыстың суды қайнатуға пайдаланылғаны анық. Мұндай су ысытуға арналған ыдыстар көне Римнен де табылған. Ал самаурынның Ресейде пайда болуы шайға тікелей қатысты болса керек. Шайды Ресейге Қытайдан тұңғыш рет көпес Строганов әкелген екен. Сөйтіп, шай ішуді барлық сословиедегі адамдар сөнге айналдырады. Жалпы, самаурынға ұқсайтын ыдыстар табылғанымен, Роман Нечаев самаурынды орыстікі деп санайды. Орыс самаурыны туралы алғашқы белгі естелік 1746 жылы Онежский екі сыныптық крестік шіркеуінің мүліктік тізімдемесінде жазылған екен. Бұл мұрағаттық құжаттың беттерінде өзге бұйымдармен қатар кернейлерімыстан жасалған екі самаурын атап өтілген. Десе де самаурынның отаны нақты қай жер екендігі туралы талас-тартыс көп. Пермь өлкесіндегі Суксун аулы да самаурынның отаны болуға лайық. Деректер арасында алғашқы самаурындар Олонецкий зауытында өндірілді деген де нұсқа бар.

Қазір алғашқы самаурынның қашан, қай жерде жасалғанын тап басып айту қиын. Бірақ оның пайда болуы Ресейдің экономикалық, саяси, мәдени өмірімен тығыз байланысты екендігі сөзсіз. Петр дәуіріндегі жаңашылдықтар, Оралдың кен байлықтарын қарқынды игеру, металлургиялық кәсіпорындардың пайда болуы орыс халқының тұрмысына да өзгерістер алып келді, – дейді Р. Нечаев.

Самаурындар мен шайнектер, басқа да мыс ыдыстарды өндіру 18 ғасырда Оралда, Ярославта, Мәскеу мен Петерборда, Вологда мен Костромада да қарқын алыпты. Десе де Ресейде самаурынның астанасы Тула болып саналады. 1778 жылы Федор Лисицын самаурын жасайтын алғашқы шеберханасын ашады. Бұл істің

өнімді болғаны соншалық, кейін шеберхана фабрикаға айналды. 1785 жылы А.Морозовтың, 1787 жылы Ф.Поповтың, ал 1796 жылы М.Медведевтің өндірістері іске қосылады. Жүз жылдан соң Туланың өзінде ғана 77 самаурын шығаратын фабрика жұмыс істеген. Өз кәсібін ұрпақтан-ұрпаққа мұра еткен династиялар пайда болады. Олардың зауыттарынан шыққан самаурындар, мысалы, Б.Г.Тейле ұлдарымен, ағайынды Шемариндер, ағайынды Воронцовтар, Е.Хоритоновтар мен Д.Салищевтердің бұйымдары Шығыс Қазақстан облыстық сәулет-этнографиялық және табиғи-ландшафтық музей-қорықтың коллекциясының қатарында бар.

Әрине, Ресейдегі «самаурындардың королі» Баташевтар болғаны анық. Олардың үш фабрикасы болса, соның алғашқысын 1825 жылы Иван Григорьевич Баташев ашыпты. Баташевтардың самаурындарының әйгілі болғаны соншалық, тіпті ірі және ұсақ ұстахана иелері фамилияларының ұқсастықтарын пайдаланып, өз самаурындарына «Баташевтардың ісін жалғастырушылар мен мұрагерлері» деген сауда белгісін жабыстыруды дәстүрге айналдырыпты. Мұндай самаурындардың бірнешеуі осы музейде де бар көрінеді. Оның бірінің қақпағында «Паров. Самаурын. Фабрика И.О.Пакин – Туладағы Василий Баташевтің мұрагерінен» деп ойып жазылыпты.

Тула фабрикаларының өнімдері тұрғындар арасында үлкен сұранысқа ие болған. Ресейдің өзіндегі, шетелдегі көрмелердің ешқайсысы бұл фабрикалардың өнімінсіз өтпейтін. Фабрикалардың үздік өнімдері көптеген алтын, күміс медальдарға ие болған.

-Жалпы, Тулада самаурын өндірісінің өркен жаюының да өзіндік себептері бар. Біріншіден, Тула қолайлы географиялық аумақта орналасты. Мәскеуге жақын. Екіншіден, кен орындарына бай өңір. Үшіншіден, Ресейдің ешбір аймағында металмен жұмыс істейтін мұндағыдай шеберлер, ұсталар болмады, – дейді Роман Нечаев. Айтуынша, 19 ғасырдың соңына қарай тулалық фабрикалар жылына 700 мың самаурын өндіріп отырған.

Келе-келе самаурын өндірісі техникалық жағынан жетілдіріліп, қол еңбегі ақырындап механикалық двигательдер-

ге алмастырылады. Кейін 19 ғасырдың 80-ші жылдары самаурын шығаратын фабрикаларда мұнай, бу двигательдері пайдаланылады.

Самаурын өндірісі 1917 жылдан кейін де жалғасын табады. Тіпті Тулада Ленин атындағы самаурын шығаратын зауыт ашылады. Ал 1920-1930 жылдары самаурынды бесжылдықтың үздіктерін марапаттау үшін мадақ ретінде пайдаланған. Ал 1950-ші жылдары Туладағы бүкіл самаурын шығаратын өндірістер «Штамп» атты бір зауытқа біріктіріледі. 1956 жылдан бастап зауыт электрлі самаурындар шығара бастайды. Тула қазіргі күні де Ресейдегі самаурын өндірісінің орталығы болып саналады. Б.Ванников атындағы «Штамп» зауыты 20-дан астам самаурынның түрін шығарады. Зауыт өнімдерін әлемнің көптеген елдері сатып алады. Жылдық шығарылым 1,5 миллион дананы құрайтын көрінеді.

Өскеменде самаурындарды жөндейтін шеберлер болған. Музейдің қорында самаурынға арналған паяльник бар. Бұл жәдігерді 1978 жылы Бутаковка аулының тұрғыны Николай Черепанов өткізген көрінеді.

Жалпы, қазақтың да өзіндік шай ішу дәстүрі бар. Шайдың отаны Қытай десек, онда Ұлы Жібек жолының бойындағы халықтарға шай еш таңсық емес екені анық. Тіпті қазақтардың шайды сусын ретінде қолдана бастағаны туралы деректер 18 ғасырдағы орыс, қытай құжаттарында да кездесетін көрінеді. Ал қазақ даласына самаурынның келуі осы дәстүрді байыта түскені анық. Тіпті, сары самаурын туралы өлең жолдары да жетерлік. Әйгілі Кенен Өзірбаевтың «Ойжайлау» әнінің қайырмасында:

Ақ шәйнек, сары самаурын тұрса қайнап,

Отырса қыз-бозбала күліп-ойнап,

Киінген қызғалдақтай қыз-келіншек,

Сапырса сары қымыз, құлан ойнақ,

Қуарған қара ағаштай қақиғанша,

Жас шақты өткізейік күліп жайнап, – деген жолдар бар.

Қазақ үшін де сары самаурынның орны бөлек. Сары самаурын екі иінінен әрең дем алып қайнап тұрса, халықтың көңілі де жай болатыны сөзсіз...

**Дайындаған,
Гүлшаһар ӘЙМІШОВА**

**Меншік иесі: «ТҰРАН-ҚАЗАЛЫ»
жауапкершілігі шектеулі серіктестігі.**

**БАС РЕДАКТОР
Раушанбек СЕЙТЕНОВ**

Газет Қазақстан Республикасының Ақпарат Министрлігінде 2004 жылғы 15 наурызда тіркеліп, №4801-г куәлігі берілген

Газет аптасына екі рет: сәрсенбі және сенбі күндері шығады.
Газет «Тұран-Қазалы» жауапкершілігі шектеулі серіктестігінің баспаханасында компьютермен теріліп, беттеліп, офсеттік тәсілмен басылды.

Редакция мен баспахананың мекен-жайы: 120400, Қызылорда облысы, Қазалы ауданы, Әйтеке би кенті, Қ.Пірімов көшесі, №14 үй.

Телефондар: директор-бас редактор - 2-17-49, директор-бас редактордың орынбасары - 2-47-77, жауапты хатшы және бухгалтер -2-60-94, факс 8 (724-38)2-17-49.

Тарату аумағы: Қызылорда облысы.

Газет табыс етілмесе, 2-13-91 телефонына хабарласуға болады.

Жариялымдар газеттің түпкілікті көзқарасын білдірмейді. Жарнама мазмұнына жарнама беруші жауапты.

E-MAIL: tooturankazaly@mail.ru

Таралымы 11097 дана.